

KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISHDA IJTIMOY HIMOYA VA BANDLIK SIYOSATINING O‘ZARO TA’SIRI

Safarov Bexzod Istamovich

Buxoro davlat texnika universiteti "

Iqtisodiyot va menejment" kafedrası o'qituvchi-stajyori

Annotatsiya. Maqolada kambag‘allikni qisqartirish jarayonida ijtimoiy himoya va bandlik siyosatining o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilinadi. Ijtimoiy himoya aholining zaif qatlamlarini daromad yo‘qotish, ishsizlik, kasallik, nogironlik va ijtimoiy chetlanish xavflaridan muhofaza qiluvchi tizim sifatida, bandlik siyosati esa mehnatga layoqatli aholining iqtisodiy faolligini oshiruvchi mexanizm sifatida talqin etiladi. Maqolada kambag‘allikka qarshi kurash faqat nafaqa va moddiy yordam bilan cheklanmasligi, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash kasb-hunarga o‘qitish, ishga joylashtirish, tadbirkorlikni rag‘batlantirish va inson kapitalini rivojlantirish bilan uyg‘unlashganda barqaror natija berishi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: kambag‘allik, ijtimoiy himoya, bandlik siyosati, mehnat bozori, inson kapitali, ijtimoiy yordam, faol bandlik dasturlari, daromad, zaif qatlamlar.

Аннотация. В статье анализируется взаимосвязь социальной защиты и политики занятости в процессе сокращения бедности. Социальная защита рассматривается как система поддержки уязвимых групп населения от рисков потери дохода, безработицы, болезни, инвалидности и социальной изоляции, а политика занятости — как механизм повышения экономической активности трудоспособного населения. Обосновывается, что устойчивое сокращение бедности возможно при сочетании социальной помощи с профессиональным

обучением, трудоустройством, поддержкой предпринимательства и развитием человеческого капитала.

Ключевые слова: бедность, социальная защита, политика занятости, рынок труда, человеческий капитал, социальная помощь, активные программы занятости, доход, уязвимые группы.

Abstract. The article analyzes the interaction between social protection and employment policy in poverty reduction. Social protection is interpreted as a system that protects vulnerable groups from income loss, unemployment, illness, disability and social exclusion, while employment policy is viewed as a mechanism for increasing the economic activity of the working-age population. The article argues that sustainable poverty reduction cannot be achieved through benefits alone. Social support becomes more effective when it is combined with vocational training, job placement, entrepreneurship support and human capital development.

Keywords: poverty, social protection, employment policy, labor market, human capital, social assistance, active labor market programs, income, vulnerable groups.

KIRISH

Kambag'allik ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga to'sqinlik qiluvchi murakkab hodisa bo'lib, uni faqat daromad yetishmasligi bilan izohlash yetarli emas. Kambag'allik ta'lim, sog'liqni saqlash, munosib mehnat, uy-joy, ijtimoiy xizmatlar, moliyaviy resurslar va jamiyat hayotida ishtirok etish imkoniyatlarining cheklanishi bilan namoyon bo'ladi. Amartya Sen kambag'allikni inson imkoniyatlarining torayishi, rivojlanishni esa inson erkinliklari va salohiyatining kengayishi sifatida talqin qiladi [1]. Mazkur nazariy yondashuv kambag'allikni qisqartirish siyosatini nafaqat daromadni oshirish, balki insonning ta'lim olishi, kasb egallashi, sog'lom

yashashi va iqtisodiy faoliyatda qatnashishi uchun sharoit yaratish zarurligiga yo‘naltiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Ijtimoiy himoya kambag‘allikka qarshi kurashda birinchi himoya chizig‘i vazifasini bajaradi. Kam ta‘minlangan oilalar, yolg‘iz keksalar, nogironligi bo‘lgan shaxslar, boquvchisini yo‘qotgan oilalar, ko‘p bolali oilalar, vaqtincha ishsiz qolgan shaxslar va mehnat bozoriga kirishda qiyinchilikka duch kelayotgan guruhlar daromad yo‘qotish xavfiga ko‘proq duch keladi. Ijtimoiy yordam mazkur guruhlar uchun minimal hayotiy barqarorlikni ta‘minlaydi. Bunday yordam bo‘lmasa, vaqtinchalik iqtisodiy qiyinchilik chuqur kambag‘allikka, bolalarning ta‘limdan uzilishiga, sog‘liqning yomonlashishiga va ijtimoiy chetlanishga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy himoya tizimining samaradorligi yordamning aniq manzilliligi, yetarliligi va o‘z vaqtida yetib borishiga bog‘liq. Yordamga muhtoj oilani noto‘g‘ri aniqlash mablag‘ning samarasiz sarflanishiga olib keladi. Aksincha, haqiqatan muhtoj oilaning tizimdan chetda qolishi kambag‘allikni chuqurlashtiradi. Shu sababli ijtimoiy himoya ma‘lumotlar bazasi, mahalliy baholash, ijtimoiy xodimlar faoliyati, oilaning real yashash sharoiti va daromad manbalarini aniqlash mexanizmlari orqali boshqarilishi kerak. N. Barr ijtimoiy davlat mexanizmlarini baholashda nafaqat e‘lon qilingan maqsad, balki moliyalashtirish, rag‘bat, qamrov va natijalar tahlili muhimligini ko‘rsatadi [4].

Bandlik siyosati kambag‘allikni qisqartirishning uzoq muddatli asosidir. Nafaqa va moddiy yordam aholining zarur ehtiyojini vaqtincha qo‘llab-quvvatlaydi, lekin mehnatga layoqatli shaxs uchun barqaror daromad manbai, kasbiy o‘sinh va ijtimoiy mustaqillik ish bilan bandlik orqali shakllanadi. Ishsiz yoki norasmiy band bo‘lgan shaxsning kambag‘allikdan chiqish imkoniyati cheklangan bo‘ladi. Rasmiy bandlik

esa ish haqi, mehnat huquqlari, ijtimoiy sugʻurta, pensiya jamgʻarmasi va kasbiy tajriba bilan bogʻliq himoya imkoniyatlarini yaratadi.

NATIJALAR

Faol bandlik siyosati kasbga oʻqitish, qayta tayyorlash, ishga joylashtirish, jamoat ishlari, subsidiyalangan ish oʻrinlari, mikrokreditlar, tadbirkorlikka oʻqitish va yoshlar hamda ayollar bandligini ragʻbatlantirish dasturlarini oʻz ichiga oladi. Xalqaro tajriba koʻrsatadiki, mehnat bozoridagi faol choralar passiv yordamga qaraganda mehnatga layoqatli aholining iqtisodiy faolligini oshirishda kuchliroq samara beradi [5]. Lekin faol dasturlar ham faqat statistik koʻrsatkich uchun tashkil etilsa, kutilgan natija bermaydi. Kasbga oʻqitish hududiy mehnat bozori talabiga mos boʻlishi, ish beruvchilar bilan bogʻlanishi va yakunda real ishga joylashish yoki daromad topish imkoniyatini yaratishi zarur.

Ijtimoiy himoya va bandlik siyosatining oʻzaro taʼsiri, avvalo, kambagʻal oilaning ehtiyojini kompleks baholashda namoyon boʻladi. Agar oila kam taʼminlangan boʻlsa, unga faqat pul yordami berish yetarli boʻlmasligi mumkin. Oilada mehnatga layoqatli aʼzolar boʻlsa, ular uchun kasb-hunarga oʻqitish, ish qidirish boʻyicha maslahat, tadbirkorlik koʻnikmalari, mikromoliyaviy resurslarga kirish, bolalarni bogʻchaga joylashtirish yoki transport imkoniyatlarini yaxshilash zarur boʻladi. Oilada nogironligi boʻlgan shaxs mavjud boʻlsa, ijtimoiy xizmat, reabilitatsiya, moslashtirilgan ish oʻrni va yordamchi texnologiyalar talab etiladi. Demak, kambagʻallikdan chiqarish individual va oilaviy holatni hisobga olgan holda boshqarilishi kerak.

Ijtimoiy himoya va bandlik siyosatini bogʻlovchi muhim mexanizmlardan biri “faollashtirish” yondashuvidir. Mazkur yondashuv ijtimoiy yordam oluvchini jazolash yoki majburlashni emas, uning mehnat bozoriga qaytishi uchun zarur sharoit yaratishni anglatadi. Masalan, ishsiz fuqaroga vaqtinchalik nafaqa berish bilan birga

kasbiy maslahat, malaka oshirish, ish beruvchi bilan uchrashuv, stajirovka va ishga joylashish imkoniyati yaratilsa, ijtimoiy yordam bandlik siyosati bilan qo‘shiladi. Devereux va Sabates-Wheeler ijtimoiy himoyani faqat himoya choralari emas, balki transformatsion, ya’ni insonni zaiflikdan chiqaruvchi va ijtimoiy imkoniyatlarini kengaytiruvchi siyosat sifatida talqin qiladi [6].

XULOSA VA MUNOZARA

Kambag‘allikni qisqartirishda ijtimoiy himoya va bandlik siyosati bir-birini to‘ldiruvchi ikki asosiy mexanizmdir. Ijtimoiy himoya zaif qatlamlarni daromad yo‘qotish va ijtimoiy chetlanishdan asrasa, bandlik siyosati mehnatga layoqatli aholining mustaqil daromad topish imkoniyatini kengaytiradi. Ularning uzviy aloqasi bo‘lmasa, ijtimoiy yordam uzoq muddatli qaramlik xavfini tug‘dirishi, bandlik siyosati esa eng zaif guruhlariga yetib bormasligi mumkin.

Barqaror natija uchun ijtimoiy yordam, kasbga o‘qitish, ishga joylashtirish, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, bolalar va ayollar uchun xizmatlar, nogironligi bo‘lgan shaxslarni integratsiya qilish, mahalliy mehnat bozori tahlili va monitoring yagona tizimda ishlashi lozim. Kambag‘allikka qarshi kurashning asosiy maqsadi faqat yordam berish emas, insonning mehnat qilish, daromad topish, kasbiy rivojlanish va jamiyat hayotida faol qatnashish imkoniyatini kengaytirishdan iborat.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Sen A. Development as Freedom. — New York: Alfred A. Knopf, 1999. — 366 p.
2. World Bank. Poverty and Shared Prosperity 2022: Correcting Course. — Washington, DC: World Bank, 2022. — 180 p.

3. International Labour Organization. World Social Protection Report 2020–22: Social Protection at the Crossroads — in Pursuit of a Better Future. — Geneva: ILO, 2021. — 276 p.
4. Barr N. The Economics of the Welfare State. — 6th ed. — Oxford: Oxford University Press, 2020. — 432 p.
5. OECD. OECD Employment Outlook 2023: Artificial Intelligence and the Labour Market. — Paris: OECD Publishing, 2023. — 268 p.
6. Devereux S., Sabates-Wheeler R. Transformative Social Protection. IDS Working Paper 232. — Brighton: Institute of Development Studies, 2004. — 36 p.